

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НАДАННЯ ЯКІСНИХ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

LEGAL REGULATION OF QUALITY HEALTH CARE IN UKRAINE

Колісникова Г.В., к.ю.н.,
доцент кафедри цивільного права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стогній О.А., студентка IV курсу
міжнародно-правового факультету

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Статтю присвячено проблемам надання якісної медичної допомоги в Україні та їх правовому регулюванню. Держава повинна гарантувати своїм громадянам забезпечення усіх їх прав, особливо у сфері охорони здоров'я. Низка європейських країн має досить розвинене законодавство у цій сфері. Нині Україна перебуває на шляху удосконалення свого законодавства та приведення його до міжнародних норм.

Метою цієї статті є аналіз і порівняння норм чинного законодавства України та Європи у сфері якості надання медичних послуг. Автори проаналізували такі законодавчі акти як Закон України «Про захист прав споживачів», «Основи законодавства України про охорону здоров'я», різноманітні джерела міжнародного права. Автори дійшли висновку, що нині законодавство України має певні прогалини, які стосуються поняття «якісна медична послуга», адже цей термін не закріплений на законодавчому рівні. Для того, щоб визначити обсяг вказаного поняття, автори окремо аналізують такі поняття як «пацієнт», «медична послуга», «медична допомога».

У статті автори використовують понятійний апарат, що застосовується різними науковцями та вченими, які працювали у цій сфері. Так, деякі науковці виділяють два різні терміни «медична допомога» та «медична послуга», які відображають різні за змістом поняття, наприклад те, що термін «медична допомога» є значно ширшим, ніж термін «медична послуга». Також автори намагаються знайти єдиний підхід до визначення поняття «якість». Так, деякі науковці визначають такі ознаки якості: доступність, безпечність, ефективність, орієнтованість на пацієнта, раціональність, справедливість. У висновку автори звертають увагу на те, що законодавство України у сфері охорони бажано доповнити терміном «якісна медична послуга».

Ключові слова: медична послуга, захист прав споживачів, медична допомога, цивільне право, якісна медична послуга.

This article is devoted to the problems of providing quality medical care in Ukraine and its legal regulation. The state must ensure that all its citizens would enjoy their rights, especially in the field of health care. A number of European countries have well-developed legislation in the sphere of medical care. Currently, Ukraine improves its legislation and makes sure that it correspond international standards.

Thus, the purpose of this article is to analyze and compare the current legislation of Ukraine and Europe in the field of quality of medical care. The author analyzed such legislative acts as the Law of Ukraine "On Consumer Protection", "Fundamentals of the legislation of Ukraine on health care". In addition, the author analyzed various sources of international law, and concluded that currently the legislation of Ukraine has certain gaps related to the concept of "quality medical service", as this term is not enshrined in law. In order to determine the scope of this concept, the author separately analyzes such concepts as "patient", "medical service", "medical care".

Moreover, author uses the conceptual framework used by various scientists and scientists who have worked in this field. Thus, some scholars distinguish two different terms "medical care" and "medical service", which reflect different meanings, such as the fact that the scope of the term "medical care" is much broader than the term "medical service". The author also tries to find a unified approach to the definition of "quality". So some scientists identify signs of quality, which include: availability, safety, efficiency, patient focus, rationality, fairness. In conclusion, the author draws attention to the fact that the legislation of Ukraine in the field of protection should be supplemented with the term "quality medical service".

Key words: health care, consumer protection, medical care, civil law, quality medical service.

Будь-яка держава має позитивні зобов'язання стосовно захисту прав своїх громадян, але певні сфери не мають достатнього рівня захисту від держави. До однієї з таких сфер можна віднести охорону прав пацієнтів. Однією з головних проблем є те, що у суспільстві існує недостатній рівень правової культури, особливо це вбачається у встановленні відносин між пацієнтом і лікарем, адже діяльність останнього регулюється численною кількістю підзаконних нормативно-правових актів.

Важливо зазначити, що відповідно до результатів соціологічного опитування, проведеного соціологічною групою «Рейтинг» у травні 2019 року, 37% респондентів зазначили, що загальна якість державних медичних послуг в Україні погіршилася за останні два роки [9]. Поліпшення якості медичної допомоги в Україні було і залишається однією з найактуальніших проблем [15].

Метою статті є аналіз і порівняння норм чинного законодавства України та Європи у сфері якості надання медичних послуг і пропозиції щодо його покращення.

Це питання є досить популярним. Його вивченню присвячували свої наукові роботи багато українських і зарубіжних вчених, серед яких В.О. Галай, І.Я. Сенюта, С.Б. Булеца, В.А. Устименко, О.В. Шаповалова, В.С. Щербин, П. Холленедер.

Важливо зазначити, що вперше право на охорону здоров'я було закріплено ще у Загальній Декларації прав

людини, стаття 25 якої передбачає, що кожна людина має право на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд і необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я і добробуту її самої та її сім'ї, право на забезпечення в разі безробіття, хвороби, інвалідності, вдовства, старості чи іншого випадку втрати засобів до існування через незалежні від неї обставини [3]. Хоча права пацієнта прямо не закріплені у цьому документі, але їх наявність можна інтерпретувати через положення статті 3, яка визначає право на життя, та статтю 5, яка забороняє тортури та нелюдське поводження [3].

Щодо основних документів, які регулюють права пацієнтів у європейському вимірі, то до них можна віднести Європейську хартію прав пацієнтів, Європейську Соціальну Хартію, Лісабонську декларацію прав пацієнта, Конвенцію про права людини та біомедицину. В.В. Глуховський вважає, що ці міжнародні акти по праву можна вважати фундаментом, на якому в подальшому почала формуватися концепція прав пацієнтів [2].

У Рекомендаціях Парламентської Асамблеї Ради Європи № 779 (1976 рік) щодо прав хворого і помираючого було акцентовано, що право на медичну допомогу тісно пов'язане з такими основними правами як право на гідність і право на недоторканність, здійснення яких у галузі охорони здоров'я породжує певні проблеми у зв'язку з прогресом медичної науки [11].

Оскільки Україна перебуває на європейському шляху розвитку, то було б доцільним гармонізувати законодавство України до європейських стандартів у цій галузі. У такому контексті важливо зазначити, що одним із найважливіших документів є Європейська хартія прав пацієнтів. В.В. Глуховський зазначає, що саме цей документ зробив «значний внесок у розвиток законодавства і реформу системи охорони здоров'я країн Європейського Союзу» [16]. Україна ще не ратифікувала Європейську хартію прав пацієнтів, але це – лише питання часу, адже національне законодавство поступово приводиться до стану регіональних норм у Європі.

Всесвітня Організація Охорони Здоров'я зазначає, що сучасна система охорони здоров'я має забезпечувати доступність медичних послуг для тих, хто їх найбільше потребує, характеризуватися високою якістю і безпечністю медичних послуг і забезпечувати максимально можливі результати для здоров'я на популяційному рівні [14]. Пріоритетом є надання саме якісних медичних послуг.

Якісна (медична) послуга – це одна з ключових категорій і одночасно серйозна проблема для охорони здоров'я. Така проблема має економічний аспект (якість означає вартість), юридичний аспект (відсутність належної нормотворчої бази), етико-правовий аспект (лікарі часто знають про неналежність наданої послуги через брак фінансування, але не повідомляють пацієнта про це) [6]. Варто звернутися також до Європейської хартії прав пацієнтів, стаття 8 якої передбачає, що кожен має право на доступність якісного медичного обслуговування на основі спеціфікації і в точній відповідності до стандартів.

Відповідно до положень Конституції кожен громадянин України має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та страхування. На державу покладається обов'язок щодо створення належних умов медичного обслуговування для всіх громадян, передбачено існування Інституту безоплатної медицини. Ці положення підкріплюються рішеннями Конституційного Суду України [12].

Для того, щоб проаналізувати проблеми, які існують у сфері надання медичних послуг, варто спочатку визначити поняття «пацієнт». Відповідно до Декларації про розвиток прав пацієнта у Європі, пацієнт – це одержувач медичних послуг незалежно від того, хворий він чи здоровий. Законодавство України визначає таку особу як фізичну особу, яка звернулася за медичною допомогою та/або якій надається така допомога [4]. Ще одним кроком є аналіз положень дефініції «послуга». В.В. Бездітко визначає послугу як сукупність діяльності та результату, оскільки результату передують діяльність, що не має матеріального втілення і становить із ним неподільне ціле [1, с. 49].

Відповідно до положень Закону України «Про захист прав споживачів» послуга – діяльність виконавця з надання (передачі) споживачеві певного визначеного договором матеріального чи нематеріального блага, яка здійснюється за індивідуальним замовленням споживача для задоволення його особистих потреб [4]. Згідно зі статтею 1 цього закону належна якість послуги – це властивість продукції, яка відповідає вимогам, встановленим для цієї категорії продукції у нормативно-правових актах і нормативних документах, та умовам договору зі споживачем [4].

Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» (далі – Основи) тлумачить поняття «медичної послуги» більш широко, зазначаючи, що це – така послуга, яка надається пацієнту закладом охорони здоров'я або фізичною особою-підприємцем, яка зареєстрована та отримала в установленому законом порядку ліцензію на провадження господарської діяльності з медичної практики, та оплачується її замовником [4].

Шоста стаття Основ передбачає право на кваліфіковану медико-санітарну допомогу як складник права на охорону здоров'я [4]. Також варто звернути увагу на те,

що у цьому законі наведено окреме визначення поняття «медична допомога», яка визначається як процес надання пацієнтам медичних послуг, спрямованих на забезпечення профілактики, діагностики, лікування хвороб та іншого [4]. Окремо наводиться визначення якості медичної допомоги – ступінь досконалості процесу надання медичної допомоги, який надає їй здатність задовольняти потреби пацієнта у збереженні та відновленні здоров'я і відповідає вимогам, встановленим законодавством [4]. Можна зазначити, що якість медичної послуги залежить від надання медичної допомоги.

В.М. Рудим вважає, що терміни «медична допомога» та «медична послуга» трактуються неоднозначно і потребують уточнень [13, с. 40]. З.О. Надюк вважає, що терміни «медична допомога» та «медична послуга» є різними за суттю і відображають різні за змістом поняття, зокрема термін «медична допомога» є ширшим, ніж термін «медична послуга», а поняття «медична допомога» включає в себе поняття «медична послуга», яка розглядається як кваліфіковані медичні дії, які є певною частиною медичної допомоги [8, с. 40].

Держава забезпечує якість і безпеку медичної допомоги пацієнтам завдяки відповідній системі сертифікації, ліцензування, акредитації і стандартизації, а також належній підготовці і перепідготовці медичного і фармацевтичного персоналу на підставі існуючих державних стандартів навчання, здійснює контрольні функції за будь-якою медичною практикою.

Якість в охороні здоров'я. З нею кожна людина стикається повсякденно, постійно порівнюючи бажаний і одержаний результат. Якість медичної допомоги може бути визначена як виконання професійних медичних стандартів і відповідність наданої медичної допомоги інтересам та очікуванням пацієнта.

А.М. Нагорна зазначає, що якісна медична послуга передбачає належне проведення (згідно зі стандартами) усіх заходів, які є безпечними і прийнятними, використовуються у суспільстві і впливають на смертність, захворюваність, інвалідність [7, с. 100]. Вважається, що врегулювання цього питання повинно бути закріплено на законодавчому рівні, а саме необхідно внести зміни до Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я».

Під якістю медичної допомоги також розуміють процес взаємодії лікаря та пацієнта, заснований на професіоналізмі лікаря, тобто його здатності знижувати ризик прогресування захворювання у пацієнта та попереджати виникнення нового патологічного процесу, оптимально використовувати ресурси медицини та забезпечувати задоволеність пацієнта наданою йому медичною допомогою [10, с. 50]. Деякі вчені виділяють структуру права на якісну медичну допомогу, до якої відносять доступність (відсутність дискримінації; фізичну доступність; економічну доступність; інформаційну доступність); безпечність, ефективність, орієнтованість на пацієнта, раціональність, справедливості.

Право на доступність (медичних послуг), визначене у ст. 2 Європейської хартії, регламентується так: кожен має право на доступність медичних послуг, яких він / вона потребує за станом здоров'я. Медичні служби мають гарантувати рівний доступ для всіх без дискримінації за ознаками наявності фінансових ресурсів, місця проживання, виду захворювання або часу звернення за допомогою [16, с. 150].

Доведено, що забезпечити та підвищити якість медичних послуг можливо двома шляхами. По-перше, це належний контроль за якістю наданих послуг, який здійснюється на всіх стадіях (від одержання відповідної ліцензії на право здійснювати медичну діяльність до контролю на завершальних етапах, коли вже є кінцевим результатом цієї діяльності). По-друге, це управління

процесом, коли забезпечення та підвищення якості здійснюються завдяки поліпшенню результатів роботи системи загалом, тобто постійній модифікації й удосконаленню цієї системи.

Загалом авторами було проаналізовано норми українського та європейського законодавства у сфері охорони здоров'я. У результаті такого дослідження зроблено висновок, що доцільними на цьому етапі розвитку суспільства є приведення норм українського законодавства до міжнародного законодавства, а саме до європейського, адже воно містить досить чіткий понятійний апарат.

Проаналізувавши законодавство України у сфері охорони здоров'я, можна дійти висновку, що нині потрібний єдиний підхід до визначення поняття «якісна медична послуга», тому бажано внести зміни до Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я».

Проаналізувавши законодавство України у сфері охорони здоров'я, можна дійти висновку, що нині потрібний єдиний підхід до визначення поняття «якісна медична послуга», тому бажано внести зміни до Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я».

ЛІТЕРАТУРА

1. Бездітко Д. Деякі спекти послуги в цивільному праві крізь призму договору охорони життя та здоров'я фізичної особи. *Форум права*, 2012. № 2. С. 48–52.
2. Глуховский В.В. Стандарты и механизмы обеспечения прав пациентов в системах здравоохранения / В.В. Глуховский. Николаев : Дизайн и полиграфия, 2008. 134 с.
3. Загальна декларація прав людини ООН від 10.12.1948. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 26.10.2020).
4. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> (дата звернення: 26.10.2020).
5. Закон України «Про захист прав споживачів». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text> (дата звернення: 26.10.2020).
6. Лопатенко Г.В. Качественная медицинская помощь: как ее получить. 2005. 150 с.
7. Нагорна А.М. Проблема якості в охороні здоров'я / А.М. Нагорна, А.В. Степаненко, А.Н. Морозов. Кам'янець-Подільський : Абет-ка-НОВА, 2002. 384 с.
8. Надюк З.О. Механізми державного регулювання ринку медичних послуг в Україні. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора наук із державного управління. Запоріжжя, 2009. 42 с.
9. Оцінка медичної сфери в Україні (21-29 травня 2019 року). URL: http://ratinggroup.ua/research/ukraine/ocenka_medicenskoj_sfery_v_ukraine_21-29_maya_2019_goda.html (дата звернення: 26.10.2020).
10. Полубенцева Е.И. Клинические рекомендации и индикаторы качества в системе управления качеством медицинской помощи: методические рекомендации / Е.И. Полубенцева, Г.Э. Улумбекова, К.И. Сайткулов. Москва : ГЭОТАР-Медиа, 2006. 60 с.
11. Рекомендації щодо прав хворого і помираючого. Парламентська Асамблея Ради Європи № 779 (1976 рік). URL: <http://assembly.soe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta76/EREC779.htm#1> (дата звернення: 26.10.2020).
12. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 49 Конституції України «у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно» (справа про безоплатну медичну допомогу) від 29.05.2002 № 10-рп/2002. *Офіційний вісник України*. 2002. № 23. 1132 с.
13. Рудий В.М. Державне регулювання автономізації закладів охорони здоров'я в Україні : автореф. дис. канд. наук з держ. Управління. К., 2006. 20 с.
14. Руководство по разработке стратегий обеспечения качества и безопасности с позиции систем здравоохранения. Копенгаген : ЕРБ ВОЗ, 2008. 86 с.
15. Сприяння реформі вторинної медичної допомоги в Україні. URL: <http://www.eu-shc.com.ua/ua/presentations.html> (дата звернення: 26.10.2020).
16. Україна крізь призму Європейської хартії прав пацієнтів: результати виконання в Україні другого етапу європейських досліджень на відповідність стандартам ЄС з прав пацієнтів / Європ. прогр. Міжнар. фонду Відродж. «Розвиток співпраці аналітичних центрів України та країн Західної Європи». Київ : Дизайн і поліграфія, 2012. 158 с.